

„БЕЗУМНИ ПЛАМЕН” СТЕВАНА ТОНТИЋА

Стеван Тонтић, *Безумни њламен – избране и нове љубавне њјесме*, СПКД „Просвјета”, Сарајево 2015

У току протеклог – надајмо се протеклог – грађанског рата Стеван Тонтић је имао прилике да га на почетку осети на својој кожи 1992–1993. у Сарајеву: пре свега у страви, заваравану и самозаваравану гранатираног града с мешовитим становништвом, у коме је било чак и самогранатирања у пропагандне и политичке сврхе. Није лако рећи да ли је то било теже или лакше од следећих година егзила у Немачкој (1993–2001) – где је имао прилике да из даљине доживљава себи донедавно близак свет. Извесно је да ни следеће године тзв. мира (2001–2014) које је провео као повратник и професионални књижевник у свом – да ли још увек „свом”? – Сарајеву нису биле лишене занимљивих увида и доживљаја. После тога однедавна се скрасио – да ли се скрасио? – у Новом Саду. Његове песме из овог периода надовезују се и укрштају с његовим ранијим љубавним песмама, па се у збирци *Безумни њламен* (2015) могу посматрати као песничка целина.

У српској старијој – па и новијој – књижевној историји то можда и није у општим цртама био сасвим изузетан животни пут. Али шта је тај пут значео и како је стасао у песниковом духовном свету огледа се на сваком кораку у збирци песама *Безумни њламен*. Тако, рецимо, када у песми „Календар” (1993) помиње наше празнике – „Ђурђевдан, Видовдан, Илиндан, и Велику Госпојину”¹ – празнике с великим религиозним чежњама колико и историјским асоцијацијама – он их се у истом даху и широко и непосредно историјски сећа:

*ѡроѡрчхх кроз мрачне ѡунеле свијеѡлих мјесеци,
кроз ѡразнике,
као кроз минска ѡља:*

¹ Стеван Тонтић, *Безумни њламен – избране и нове љубавне њјесме*, СПКД „Просвјета”, Сарајево 2015, 28. У даљим наводима из ове збирке бројеви страница дати су у основном тексту у заградама.

*ѣранайѣ, ѣранайѣ, ѣранайѣ,
снајѣер, ѣой и зольа. (28)*

А затим додаје да у тим тунелима – замислите – није видео „ружа”, ни „класја”, ни „борових иглица” у „кошмару календара”, али да ипак зна шта га чека:

*Суѣпра ће снијеѣ,
На наѣем ѣраѣу,
драѣа.*

*На наѣем ѣраѣу,
Исѣод корака – чијих? (28)*

И на крају опет црна слутња и питање упућено „драгој”:

*Долази ѣича зима,
чујеш ли ѣкрију војничких чизама? (28)*

С обзиром на данашње време кад су, изгледа, ко зна по који пут, свеци „вргли” некакве „прилике”, „виш’ Србије по небу ведроме”, остаје нам само да се још запитамо да ли ова песма ипак наговештава и неки трачак светлости бар утолико што је то питање упућено вољеној особи с којом се све дели. А у срцу следеће песме – „Лице” (1993) – опет живи и неко озарење у гранатираном граду, у коме песник „у разлупаном стану” ставља врата на „једини још неразбијени прозор”, да не би стакло сунуло у лице његове „дјевојчице” и нагрдило:

*небеску љејоѣу,
Ради које, мислим, и сунце излази. (29)*

У овој збирци песама реч је, дакле, о љубавној лирици веома необичног постања и гласа – вапаја у име спасоносне лепоте и љубави у окружењу не само тих него и свакојаких других дана наше историје. Већ у уводној песми – „Лариси из моје собе” (1970) – то је сасвим јасно наговештено у тренутку кад песник слуги да му „време прошлости цвета у глави”, да око њега „дремају звери са мецима помешане” и пита своју Ларису да ли то она њега, „незаштићена”, „потапа у себе”, „као у море” (7). Зар се једно од таквих оноземалских колико и овоземалских љубавних чуда не назире и у песми „Моја жена” (1977):

*Као ѣлайѣоничар
Ја имам жену овоземалску. (9)*

Али колико год у исти мах и стварно и нестварно, то је чудо с којим се може чак и нашалити:

*Као да ме лу̑и маљем
Кад каже Волим ње. (9)*

Али зар то чудо не постаје злослутно кад песник у „архетипском лицу” своје драге „једном” примети „снег” (99), назнаку зимског доба.

То преплитање историјског времена с доживљајем љубави назначено је и у песми под необично прозаичним насловом „... а онда” (1986). У првом стиху подсмешљиво се дозива једно велико политичко обећање, карактеристично за новија времена, а у ширем, пренесеном смислу можда и за многа друга:

*Комунизам неће изгледа доћи њрекосу̑ира
како је оцу моме речено било. (18)*

А у том недавном, можда и вечном, неверству политичких обећања опет се крије и песников доживљај љубави:

*ја њи на ѓиљо̑ини с̑авам
А њи ми њодме̑е̑ јас̑учи̑е,*

што је опет, по који пут, „посао љубави” у мучном окружењу (18). Као и кад у песми „А ти? Шта радиш ти?” (1986):

*њвоји њољу̑ици њљу̑и̑е њо мени –
Зак̑и̑е њо ра̑енику. (17)*

Па и кад из неvezаног пређе у везани стах у песми „Ја што своју драгу” (1993), опет су нам аналогни призори и примисли на помолу:

*Ја ёи̑о своју дра̑у вучем са ѡр̑ова кла̑а,
и ја ёи̑о дра̑ану ёаљем њо ѡи̑е код убица;
ја ёи̑о узимам на се нес̑ала са земље лица,
и ја ёи̑о ѡролазим кроз неѡролазна с̑а̑ања –
(...) ко̑ам ѡунел из ово̑ сви̑е̑а –
Онај ће сви̑е̑и мени да мири̑е. (34)*

Јер ће опет као непоуздано светло на крају тунела, као лични занос у суровом окружењу, да се појави искупитељка свега што се збива и у следећим стиховима:

*Ой̄уд свиће она ш̄ӣо нас рас̄ӣавише,
и док нащу нову судбу од̄џоней̄ам
чујем: око срца јој црно зрно ш̄ей̄а,
џа склойим кайке, и џрес̄ӣанем да дишем.* (34)

Укратко, као и у обичном, свакодневном животу, љубав се и усред којекаквих догодовштина помаља као неки онострани излаз из баналности трајања, као зрака која обасјава свеколику пустињу пролазности. Можда пре свега, па и после свега, зато што песник, а с њим можда и читалац, може да поверује у свом сновиђењу у своју оноземаљску звезду водилу:

*Живой̄ише које вабиш, и на џра̄у милујеш,
Мисле да си бесмр̄йна,
Као ш̄ӣо и јеси.* (36)

Најзад, зар и традиција свеколике љубавне поезије, с призвучима овоземаљске пролазности и оноземаљске чежње, која се одвајкада изнова рађа из свог пепела, не одјекује изузетно значајним призвучима у *Безумном џламену* Тонтићевих стихова? Нарочито у данашње време, када идеали узајамне привржености људи неосетно ишчезавају као вредносна обележја живота у равнодушности електронске комуникације, често без израза лица, без погледа очију, без покрета међу речима.

Светиозар КОЉЕВИЋ

ЈЕДНА ПОЛЕМИЧКА КЊИГА

Леон Којен, *У џражењу ново̄: индивидуализам и либерални дух у ср̄ској култури (1894–1914)*, Чигоја штампа, Београд 2015

Књига Леона Којена *У џражењу ново̄* састоји се од четири есеја: „Индивидуализам у српској култури почетком 20. века”, „Либерални дух Ср̄ско̄ књижевно̄ џласника”, „Критички принципи Богдана Поповића”, те „Модерност и модернизам”. Све есеје окупља поднаслов књиге „Индивидуализам и либерални дух у српској култури (1894–1914)”, који на добар начин упућује читаоца како на временски оквир којим се књига бави, тако и на исходиште Којенових анализа.

Две кључне тезе које Којен износи у својој књизи су: прво, да је кључна одлика најзначајнијих књижевних стваралаца тог периода њихов уметнички индивидуализам. То је узрок зашто у предратној српској